

Α'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ Α. MIRAMBEL

ΣΤΟΝ ΕΜΜ. ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΚ. ΚΡΙΑΡΑ*

Τα δημοσιευόμενα εδώ γράμματα του αείμνηστου φίλου André Mirambel που απευθύνονται σ' εμένα ή σ' εμένα και τη γυναίκα μου ή μόνο σ' εκείνην χρονολογούνται μεταξύ 11 Νοεμβρίου 1937 και του 1969. Όμως στο επιστολικό μου αρχείο σώζονται και άλλα γράμματα του.

Ο Mirambel γεννήθηκε το 1900 και πέθανε το 1970. Έχομε την πληροφορία από δικό του γράμμα ότι στα δέκα του χρόνια μάθαινε βιολί και ότι το 1914 έχασε τον πατέρα του. Παρακολούθησε μαθήματα του Ψυχάρη στην École des langues orientales vivantes. Διπλωματούχος της Σχολής, ιδιαίτερα ενδιαφερόμενος για τη νέα ελληνική γλώσσα, έρχεται στην Ελλάδα ως καθηγητής της γαλλικής γλώσσας στο Γαλλικό Ινστιτούτο της Αθήνας τα χρόνια 1925-1928. Εκεί, φοιτητής, παρακολούθησα τα μαθήματά του και έκαμα την πρώτη γνωριμία μαζί του. Αργότερα επισκέπτεται συχνά την Ελλάδα και μελετά ορισμένα γλωσσικά της ιδιώματα, όπως της Μάνης, της Νάξου. Το καλοκαίρι του 1937 στη Νάξο γνωρίζεται με την οικογένεια του πεθερού μου, του στρατηγού Ιωάννη Στριφτού, που εκεί παραθέριζε. Το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου τον γνώρισα εγώ στην Αθήνα.

Μετά το θάνατο του Ψυχάρη (1929) εκλέγεται καθηγητής της νέας ελληνικής στην École des langues orientales μέχρι του 1969. Παράλληλα δίδασκε νέα ελληνικά στο Institut Néo-hellénique της Σορμπόννης ως charge de cours μέχρι του 1969. Τότε με την ίδρυση έδρας μεσαιωνικής και νέας ελληνικής στη Σορμπόννη διορίζεται καθηγη-

* Γράμματα και άλλων δημοσιεύονται σε άλλα τμήματα του βιβλίου.

τής. Επί πολλά χρόνια έως το 1969 διατέλεσε administrateur της École des langues.

Ο Mirambel σε μελέτες του παρουσίασε τη φυσιογνωμία και το έργο του Ψυχάρη ως γλωσσολόγου. Έγραψε πολλά μελετήματα για τη νέα ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία. Περαιτέρω γι' αυτόν στοιχεία παρέχονται στο βιβλίο μου «Ψυχάρης», ²1981, σ. 304-13. Τον ειδικότερα ενδιαφερόμενο για το έργο του παραπέμπω στο πολύ κατατοπιστικό άρθρο του Θανάση Νάκα (Εκπαιδευτική ελληνική Εγκυκλοπαιδεία, λήμμα: Μιραμπέλ).

Το πρώτο του γράμμα ο Mirambel το απευθύνει στη γυναίκα μου Αικατερίνη Στριφτού. Το επόμενο το στέλνει σ' εμένα. Πολύ σύντομα συνδεθήκαμε στενά. Το δηλώνει και η προσφώνησή του, καθώς χρησιμοποιεί το βαπτιστικό μου όνομα και όχι το επώνυμο. Με το πρώτο γράμμα του ο Mirambel είναι πρόθυμος να ενημερώσει τη γυναίκα μου ως προς τις ψυχολογικές και παιδαγωγικές σπουδές στη Γαλλία, καθώς εκείνη σκέπτεται να ολοκληρώσει τις ψυχοπαιδαγωγικές της σπουδές εκεί. Με κατατοπίζει και τότε και αργότερα με άλλα του γράμματα και εμένα, καθώς και εγώ σκέπτομαι ευρύτερο κατατοπισμό στη Γαλλία στο δικό μου ερευνητικό κλάδο. Ενδιαφέρεται μάλιστα και εκείνος και ο φίλος του Chantraine για τη βράβευση της διδακτορικής μου διατριβής «Μελετήματα περί τας πηγάς του Ερωτοκρίτου», Αθήνα 1938, με το βραβείο Ζάππα, που το απονέμει η Association pour l' encouragement des études grecques en France. Προπολεμικώς (1938-1939) και μεταπολεμικώς το 1945-1948 που ξαναβρίσκομαι στο Παρίσι, με βοηθεί ο Mirambel ώστε να έρθω σε επαφή με τις κόρες και τη δεύτερη γυναίκα του Ψυχάρη, καθώς σκοπεύω να αφιερώσω εκτενές μελέτημα στη ζωή και τη δράση του ανανεωτή της νέας ελληνικής γλώσσας και των νεοελληνικών γραμμάτων. Με βοήθησε ακόμη τότε ο Mirambel να γνωριστώ με κλασικούς φιλόλογους και βυζαντινολόγους.

Τα εδώ δημοσιευόμενα ελληνόγλωσσα γράμματα του Mirambel κατανέμονται κατά δεκαετίες ως εξής: 1930-1940 οκτώ, 1941-1950 είκοσι, 1951-1960 δώδεκα και 1961-1970 έξι. Όλα συμποσούνται σε 46. Απ' αυτά 35 απευθύνονται αποκλειστικά σ' εμένα, οκτώ σ' εμένα και τη γυναίκα μου και τρία μόνο σ' εκείνην. Μερικά γράμματα υπογράφονται και από τη σύζυγο του Mirambel, την Odette.

Ο επιστολογράφος κατέχει βέβαια και χρησιμοποιεί με επάρκεια τη γραπτή δημοτική γλώσσα. Σπάνια διαπιστώνονται εσφαλμένες παρεκκλίσεις. Συχνά ακολουθεί φραστικές και ορθογραφικές συνήθειες του δασκάλου του Ψυχάρη.

Σημειώνω με την ευκαιρία της γλώσσας των γραμμάτων του Mirambel ότι τα ελληνόγλωσσα γενικώς κείμενα ξένων επιστημόνων παρουσιάζουν πρόσθετο ενδιαφέρον αν επιθυμούμε να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αυτοί χρησιμοποιούν το νεότερο γραπτό μας λόγο.

Τα κείμενα των επιστολών του Mirambel παρέχονται φυσικά κατά την ορθογραφία του επιστολογράφου, ακόμη και αν αυτή έρχεται σε αντίφαση από επιστολή σε επιστολή ή και από φράση σε φράση.

Σχετικά με τη χρησιμοποίηση τονικού συστήματος κατά την έκδοση των επιστολών Mirambel σημειώνω τούτο: μολοντί διαφορετική τακτική ακολούθησα σε προηγούμενες εκδόσεις ανάλογων κειμένων, καταλήγω σήμερα στην απόφαση, κατά την έκδοση νέων γραμμάτων, των οποίων οι επιστολογράφοι, γράφοντας παλαιότερα, χρησιμοποιούσαν το πολυτονικό σύστημα (με τις γνωστές αποκλίσεις και αντιφάσεις του), να εκδώσω τα κείμενά τους με το μονοτονικό σύστημα, φυσικά δηλώνοντας κατά περίπτωση στον αναγνώστη μου όταν ο επιστολογράφος χρησιμοποιεί, όχι πάντα με συνέπεια, το μονοτονικό σύστημα. Πρέπει να πω ότι βλέπω πολύ περιορισμένη, αν όχι μηδαμινή, τη χρησιμότητα για τον αναγνώστη της παρουσίας σήμερα του πολυτονικού συστήματος, ακόμη και σε παλαιότερης εποχής κείμενα.

Ο Mirambel υπήρξε πιστός στις φιλίες του. Ιδιαίτερα συνδέθηκε με το λογοτέχνη και λόγιο Θράσο Καστανάκη. Υπήρξαν και οι δυο τους μαθητές του Ψυχάρη στην *École des langues*. Ο Καστανάκης πολύ νωρίς έγινε *repetiteur* στο μάθημα του Ψυχάρη και άσκησε το έργο αυτό για πολλά χρόνια. Ο Mirambel υπήρξε επίσης αφοσιωμένος και δημιουργικός στην επιστήμη του και έγινε μέλος της *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. Στάθηκε πάντα πρόθυμος συμπαράστατης των ελλήνων φοιτητών στο Παρίσι όταν χρειαζόνταν τη βοήθειά του. Δεν πρέπει να παραλείψω να σημειώσω ότι ο εκλεκτός φίλος ιδιαίτερα ενδιαφέρθηκε να εκλεγώ από την *École des langues* και να διοριστώ από το γαλλικό υπουργείο παιδείας *professeur associé* για τα νέα ελληνικά μετά την απόλυσή μου με διαταγή της Χούντας,

από την έδρα μου της μεσαιωνικής ελληνικής φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ε. Κριαράς

1

Παρίσι, 11/XI/37

Φίλη κυρία Τιτίκα,

Τέλος σας γράφω, ζητώντας σας συγγνώμη που τόσο άργησα! Αφότου γύρισα στο Παρίσι, ο καιρός πέρασε τόσο γρήγορα, με τις δουλιές, την αλληλογραφία, τα μαθήματα που ξανάρχισαν προχτές, που κάθε μέρα ανέβαλα το γράμμα που σκόπευα να σας στείλω.

Δε σας ξέχασα, το ξαίρετε, και θυμούμαι με χαρά το καλοκαίρι, που κι αυτό πέρασε τόσο γρήγορα!

Τι γίνεστε; πώς πάει η δουλιά σας; κι ο κύριος Μανόλης, τι κάνει; Μήπως έχετε νέα για το τι θα κάνετε και πού θα πάτε και πότε; Ξαίρετε πως σας περιμένουμε εδώ το καλοκαίρι, πριν να φύγω πάλε για την Ελλάδα. Πολύ θα χαρούμε να σας δεχτούμε και να σας γνωρίσουμε το Παρίσι μας.

Διάβασα σήμερα στην Επιθεώρηση των Ελληνικών Σπουδών (όπου θα δημοσιευτεί η μελέτη του Ανδριότη) πραχτικά δύο μελετών του κυρίου Μανόλη, πολύ επαινετικά, και πολύ χάρηκα. Αν είναι πάντα πρόθυμος, μπορώ να τον συστήσω σε μια συνεδρίαση της Γλωσσολογικής Εταιρείας, και θα εκλεγεί στην άλλη συνεδρίαση.

Σας έστειλα ταχυδρομικώς τρία έντυπα που ίσως θα σας ενδιαφέρουν· πρόκειται για τα προγράμματα των Παιδαγωγικών Μαθημάτων που γίνονται στο Πανεπιστήμιό μας, και για τις κυριότερες μελέτες που δημοσιευτήκανε για το θέμα.

Θα βρείτε πρώτα τον Οδηγό όλων των μαθημάτων των διαφόρων σχολών του Πανεπιστημίου του Παρισιού. Σας υπόδειξα ποια αφορούν την Παιδαγωγία. Έπειτα θα βρείτε τον οδηγό του Φοιτητή της Ψυχολογίας και Παιδαγωγίας· μα δυστυχώς ισχύει μόνο για το σχολικό έτος 1934, γιατί τώρα έπαψε. Περιέχει κάθε μάθημα κάθε Πανεπιστημίου της Γαλλίας, και μια σύντομη βιβλιογραφία. Αν θέλετε να προμηθευτήτε ένα ή πολλά βιβλία, πέστε μου το, και θα σας τα στείλω, συστημένα για να μη χαθούνε. Το τρίτο, τέλος, έντυπο αφορά και τα μαθήματα Ψυχολογίας και Παιδαγωγίας.

Αν θέλετε άλλες πληροφορίες, ξαίρετε πως είμαι όλο στη διάθεσή σας. Πώς πάει η διατριβή σας; τυπώνεται;

Σας παρακαλώ, φίλη Κυρία, να πείτε για μένα πολλά φιλικώτατα χαιρετίσματα στον κύριο Μανόλη. Ελπίζω πως είστε καλά καλά στην υγεία σας κ' οι δυο. Τα σέβη μου στους γονείς σας, άμα θα τους δείτε.

Αν δεν είμαι αδιάκριτος, σας εσωκλείω δυο γράμματα για τη Ροδία και για την Τεμούλα. Μα σας ζητώ συγνώμη για τον κόπο που σας δίνω. Πέστε τους και πολλά πολλά από μένα.

Σας στέλνω, φίλη Κυρία Τιτίκα, πολλούς χαιρετισμούς,
Αντρέας Μιραμπέλ

Επιθεώρηση των Ελληνικών Σπουδών· Revue des études grecques. – του Ανδριότη· Νίκος Ανδριώτης (1905-1976), από το 1944 καθηγήτριας της γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. – πραχτικά· = περίληψη επιστημονικής εργασίας. – της Γλωσσολογικής Εταιρείας· Société de linguistique de Paris. – Παιδαγωγικών Μαθημάτων· η γυναίκα μου ως παιδαγωγός ζητούσε πληροφορίες από το Mirambel για τα προγράμματα παιδαγωγικών μαθημάτων και ψυχολογίας στο Παρίσι. – η διατριβή σας· η διατριβή της γυναίκας μου είχε τίτλο: «Συμβολή εις την έρευναν της ατομικότητας των μονογενών παιίδων». Τυπώθηκε το 1937.

2

Παρίσι, 21/X/38

Αγαπητέ μου Μανόλη,

Μόλις τώρα, ενώ καθόμουνα ακριβώς για να σου γράψω, πήρα το γράμμα σου. Δεν έχω ακόμη θετικές πληροφορίες να σου δώσω, πρέπει να κάνουμε υπομονή μερικές μέρες ακόμη (θα σου ξηγήσω τώρα γιατί), μα, θα ήθελα να σου εκθέσω αμέσως τώρα την κατάσταση, όσον σ' αφορά, όπως είναι. Συγγνώμη μόνο που λίγο άργησα. Ήθελα να σου γράψω προχτές, μα έχουμε πένθος, ένας θείος της γυναίκας μου πέθανε, ύστερ' από σοβαρή εγχείρηση (του προστάτη), κ' η κηδεία είναι αύριο, κ' έπρεπε να απασχοληθούμε με τη θεία μας και ν' αναλάβουμε ένα σωρό φασαρίες!

Έννοια σου, Μανόλη μου, θα πάω στο Γραφείο για να ζητήσω ειδικό εισιτήριο Modane-Paris. Θα σου γράψω αν πέτυχα, και πού θα βρεις, τότε, το εισιτήριο, είτε σου το στέλνουνε στην Αθήνα, είτε σου το αφήνουνε στο σταθμό της Modane.

Αν έρθεις με το τελευταίο Κάιρο-Σιτύ, θάσαι σε λίγο στο Παρίσι. Οπωσδήποτε, στείλε μου τηλεγράφημα γιανάμαι στο σταθμό. Αν φύγεις με γαλλικό βαπόρι, ρώτηξε την Πρεσβεία αν σου δίνουνε έκπτωση. Τότε θα περάσεις από τη Μασσαλία.

Αφότου έφτασα στο Παρίσι, πήγα στου Σπυριδάκη, στου κοσμήτορά μας, στο Υπουργείο Εξωτερικών και να τις πληροφορίες που μάζεψα, και που σ' ενδιαφέρουν.

1) Ο κοσμήτωρ μούπε πως δεν έχει κανένα διαθέσιμο κονδύλι τώρα, μα πως μπορεί να βρεθεί κάτι από το Institut néohellénique, στη βιβλιοθήκη. Να τι σκέπτομαι: να σε παρακαλέσω νάρθεις στη βιβλιοθήκη για τα μεσαιωνικά βιβλία, μόνο πολύ λίγες ώρες τη βδομάδα, και να μπορέσω να σ' αποζημιώσω τακτικά ή κάθε μήνα, ή μ' ένα γενικό ποσό που θα πάρεις το Δεκέμβριο για όλο το χρόνο, και που θάτανε αρκετό. Μα, γι' αυτό, πρέπει να ζητήσω την άδεια της επιτροπής που διευθύνει το Institut: δε νομίζω πως θάχει αντίρρηση (ο κοσμήτωρ που είναι μέλος μούπε πως θα μ' υποστηρίξει), μα το μόνο είναι ότι μπορεί λίγο ν' αργήσει.

2) Στο Υπουργείο είδα τον Marx, τον τμηματάρχη, που μου υποσχέθηκε να σου βρει τώρα (σε μια βδομάδα). Είχα επιμείνει γιατί τούπα πόσο είναι βιαστικό συμπλήρωμα υποτροφίας. Άμα θάχω την απάντηση, θα σου μηνύσω αμέσως αεροπορικώς. Ελπίζω, γιατί το συμπλήρωμα θα το πάρει από το ταμείο των «Φίλων του Πανεπιστημίου» (είναι μια εταιρεία μας). Μα, μην το πεις σε κανένα, γιατί, έξω από αυτό (και χωρίς να πω τίποτα στην επιτροπή του Institut néohellénique ούτε στον κοσμήτορά μας), θέλω να προσπαθήσω να σου βρω άλλο συμπλήρωμα από τη βιβλιοθήκη, όπως σου ζήτησα πιο πάνω.

3) Είδα τον Σπυριδάκη, που σούχα γράφει: δεν έχει παρά δωμάτια 240 φρ. τον μήνα. Έφαξα κοντά στη Σορβόννη, κ' ηύρα ξενοδοχεία με δωμάτια φοιτητών, για 180 φρ. (με φως και θέρμανση, και ζεστό νερό) τον μήνα. Λέγεται Hôtel du Midi, 22, Rue du Sommerard (V^e). Και δεν έχεις έξοδα κινήσεως, αφού είναι κοντά στη Σορβόννη,

(ούτε 5 λεπτά)· είναι σ' ένα τέταρτο της ώρας μακριά από τη Σχολή των Ανατολικών Γλωσσών. Από σπίτι μας, απέχει 20' - ½ ώρα με το λεωφορείο. Έχεις κοντά κοντά όλα τα καφενεία, τα γλέντια, και τα εστιατόρια, ή ακριβά ή φτηνά (κοντά στο ξενοδοχείο σου, ηύρα ένα εστιατόριο, όπου έφαγα μια μέρα για να δοκιμάσω, κοστίζει το μεσημέρι 7 φρ., 75 και το βράδυ, μπορείς να πάρεις «τικέτα» για 10 γεύματα, το καθένα κάνει 5 φρ., 65. Και ελπίζουμε πως θάρθεις σπίτι, κι ο Chantraine θα σε παρακαλέσει να φας μαζί του κάθε φορά που είναι υποχρεωμένος να μένει στο Παρίσι (κάθεται στην περιφέρεια) και δε γυρίζει σπίτι το μεσημέρι.

Πάρε μαζί σου λίγα πράγματα (παπούτσια, και κάτι ζεστά φορέματα) γιατί έχουμε κρύα τώρα και θερμαίνουμε τα σπίτια.

Αν πάρεις το βαπόρι, δυσπίστησε σ' όσους θα σου προτείνουν εισιτήρια με έκπτωση. Δόσε μόνο 5 φρ. για 2 βαλίτσες στους αχθοφόρους, και, αν έρθεις από τη Μασσαλία, μην πάρεις πράκτορα, μόνο ένα χαμάλη, κ' ένα ταξί ως τον σταθμό.

Στη Μασσαλία, έχεις 2-3 ξενοδοχεία φτηνά, κοντά στο σταθμό, άμα κατεβείς τη μεγάλη σκάλα (δεξιά κι αριστερά). Αν αφήσεις τις βαλίτσες στην Consigne, ρώτηξε τι ώρα ανοίγει το πρωί, έχεις ένα τραίνο, ταχύ, για το Παρίσι στις 6.40 το πρωί που σε πάει στο Παρίσι το βράδυ στις 6· τα τραίνα – και στην 3η θέση – είναι πολύ καλά.

Μπορείς να πάρεις χρήματα εδώ στην Banque Ottomane, αν θέλεις να πάρεις κάτι κάθε μήνα, να σου στέλνουνε από την Αθήνα.

Πόσο θάθελα, Μανόλη μου, να σου δώσω σήμερα αμέσως κάθε πληροφορία, μα ελπίζω πως θα πάνε καλά τα πράγματα. Και πόσο θάθελα ναρθείτε όλοι μαζί!

Μην κρίνεις τη Γαλλία, προ πάντων το Παρίσι, από την πρώτη εντύπωση, που είναι φρίκη (και για τους Γάλλους, της επαρχίας που πρωτοέρχονται στο Παρίσι). Μα, να ξαίρεις πως θα προσπαθήσουμε να σου ευκολύνουμε τη διαμονή σου κοντά μας, και πως σπίτι μας θάσαι σαν σπίτι σου.

Αγαπητέ μου Μανόλη, σε παρακαλώ να προσφέρεις τα σέβη μου στα πεθερικά σου, και τους φιλικώτατους χαιρετισμούς στη Ροδία, στην Τεμούλα και στην Τιτίκα. Πόσο εύχομαι να πάνε καλά όλα για σένα, και να ανταμωθούμε εδώ σε λίγο. Έγραψα στον Merlier· ίσως θα τον δεις πριν να φύγεις. (Για τα ζητήματα της εγγραφής, ρώτηξα

τον κοσμήτορα· δεν έχει καμμιά δυσκολία, κι αν αργήσεις· έννοια σου!)

Σου στέλνω πολλά πολλά φιλικά, Μανόλη μου,
Με αγάπη, κι αφοσίωση, πάντα,
Ο φίλος σου
Αντρέας Μιραμπέλ

Δεν έχω ακόμη θετικές πληροφορίες· ο Mirambel φρόντιζε να μου δοθεί πρόσθετο οικονομικό βοήθημα που θα ενίσχυε την υποτροφία μου. – με το τελευταίο Κάιρο-Σιτύ· πρόκειται για το τελευταίο ταξίδι του καραβιού «Κάιρο» από τον Πειραιά στη Μασσαλία. – στου Σπυριδάκη· Γιώργος Σπυριδάκης (1908-1980), lecteur στο Institut Néohellénique της Σορμπόννης. – Chantaine· Pierre Ch. (1899-1974), γλωσσολόγος, κλασικός φιλόλογος, καθηγητής στη Σορμπόννη. – Merlier· Octave M. (1897-1976), διευθυντής επί χρόνια του Γαλλικού Ινστιτούτου στην Αθήνα· αργότερα καθηγητής των νεοελληνικών γραμμάτων στο πανεπιστήμιο του Aix-en-Provence (Γαλλία).

3

Παρίσι, 29/X/38

Πολύ αγαπητέ μου Μανόλη,

Σήμερα, πάλε σου γράφω για να μην απελπιστείς και για να κάνεις υπομονή λίγο καιρό μόνο ακόμα. Έχω την ευχαρίστηση να σου πω ότι τα πράγματα πάνε καλά για σένα.

1ο) Πήγα στο Bureau d' Accueil και είδα την κα Labrousse. Της ζήτησα μια μισή ταρίφα Modane-Paris. Με ρώτησε γιατί και της είπα για δυο λόγους, πρώτα ότι είχες τη διατριβή σου στο Πανεπιστήμιο και είσουν υποχρεωμένος να μείνεις για να την υποστηρίξεις, έπειτα ότι ύστερ' από τις 4 Νοεμβρίου δεν έχει πια ελληνικό βαπόρι ως τη Μασσαλία, ώστε πρέπει ν' αλλάξεις δρομολόγιο. Θα σου στείλουνε στην Ακαδημία το εισιτήριο στις 10 Νοεμβρίου, ώστε θα το πάρεις κατά τις 14-15. Δεν πειράζει αν αργήσεις λίγο ναρθείς στο Παρίσι. Όπως δήποτε, αν πάρεις γαλλικό βαπόρι ως τη Μασσαλία, μπορείς να μεταχειριστείς το εισιτήριο πούχεις τώρα (για να βγάλεις εισιτήριο, με τέτοια ταρίφα, τη δείχνεις στο θυρίδιο του σταθμού άμα πά-

ρεις το εισιτήριό σου· μην ξεχάσεις να την υπογράψεις εδώ όπου ενδείχνουν, και πρόσεξε να μεταγράψεις τόνομά σου γαλλικά ακριβώς όπως είναι γραμμένο στο διαβατήριό σου, κι αυτό σ' όλη τη διαμονή σου στη Γαλλία· είναι σημαντικώτατο). Άμα θάχεις περάσει τα σύνορα, στείλε μου τηλεγράφημα, για να ξαίρω τι ώρα φτάνεις στην Gare de Lyon να σε πάρουμε.

2ο) Είδα μερικά μέλη της οικονομικής επιτροπής του Institut néohellénique (μεταξύ τους τον κοσμήτορά μας), κι' όλοι είναι σύμφωνοι να σου ζητήσουμε μια μικρή εργασία στη Βιβλιοθήκη και να πάρεις αποζημίωση που θάναι συμπλήρωμα της υποτροφίας σου. Αυτό είτανε το σημαντικό. Για το ποσόν, δεν ξαίρω ακριβώς γιατί περιμένω την έκθεση του προϋπολογισμού, μα τουλάχιστο θάναι 6.000 φρ. για το χρόνο, δηλαδή 500 φρ. τον μήνα και μπορώ να τα διαθέσω τώρα. Αν μπορώ να κάνω περισσότερο, θα το κάνω. Δεν έχω απάντηση ακόμα από τον Marx, και θα τον ξαναδώ αυτή τη βδομάδα. Οπωσδήποτε, θα σου γράψω οριστικώς την ερχόμενη βδομάδα, άμα θάχω πρόχειρους τους λογαριασμούς που ζήτησα. Λυπούμαι, Μανόλη μου, που θάμαι υποχρεωμένος να σου ζητήσω μιαν εργασία, μα δεν έχω άλλο μέσο να βρω, για την ώρα, συμπλήρωμα υποτροφίας. Αν, όπως ελπίζω, ο Marx πετύχει να σου βρει άλλο συμπλήρωμα, δεν αποκλείεται, βέβαια, και δε θα πω τίποτα ούτε στον Marx ούτε στον Vendryès. Η εργασία που θα σου ζητήσουμε θα γίνει στο Institut το ίδιο, για την κατάταξη της Βιβλιοθήκης (μεσαιωνικά βιβλία), και μόνο 5-6 ώρες τη βδομάδα, που θα τις κάνεις όπως θέλεις, είτε μια ώρα κάθε μέρα, είτε 2 ώρες κάθε δυο μέρες, είτε πρωί είτε βράδυ.

Δεν ξαίρω ακόμα πώς θα σε πληρώσουν, είτε 500 φρ. τον μήνα, είτε, άμα θα μας φτάσει, αμέσως 6.000 φρ. για το χρόνο.

Είχα τόσες δυσκολίες με τον «προκάτοχο», δηλ. τον Pernot, για το ζήτημα της διαχείρισεως του Institut που μόλις τώρα γλύτωσα!! Ευτυχώς όλοι, στο Πανεπιστήμιο και στην οικονομική επιτροπή, είναι μαζί μου, και συμφωνούν απολύτως.

Προτίμησα να σε ειδοποιήσω κι από τώρα, για να μην ανυπομονήσεις. Θα σου γράψω τώρα προσεχώς ακριβέστατα για τα αποτελέσματα, άμα θα ξαίρω την κατάσταση. Εκείνο που σου προτείνω τώρα είναι το λιγότερο που πέτυχα. Ελπίζω να κάνω καλύτερα, και για του χρόνου, ώστε θα μπορέσει νάρθει κι η Τιτίκα. Ελπίζω πως είστε όλοι καλά καλά. Έγραψα στην Τεμούλα για τη γιορτή της. Πή-

ρε το γράμμα μου; Πες πολλούς χαιρετισμούς και τα σέβη μου στα πεθερικά σου, στις αγαπητές μου Ροδία και Γεμούλα και στη φίλτατη Τιτίκα, που είμαι σίγουρος πως πέτυχε λαμπρά τη διατριβή της, και πως χειροκροτήθηκε, όπως αξίζει, όταν έκανε την ανακοίνωσή της στη Ακαδημία. Λοιπόν, συγγνώμη που σου ζητώ ακόμα λίγο υπομονή. Είμαι πνιγμένος στη δουλιά με τη Σχολή μας, τη Γλωσσολογική Εταιρεία, και τώρα τη Σορβόννη, μα χαίρουμαι αν μπορώ να σε βοηθήσω.

Πάντα δικός σου και φιλικώτατα,
Αντρέας

Bureau d'Accueil: γραφείο υποδοχής ξένων φοιτητών με γαλλική υποτροφία. – *Labrousse*: προϊσταμένη του μνημονευμένου γραφείου. – *τη διατριβή σου* = την υποστήριξη της διατριβής σου. – *να πάρεις αποζημίωση*: επειδή η υποτροφία μου ήταν πενιχρή, χρειαζόταν κάποια χρηματική ενίσχυση. – *Vendryès*: Joseph V. (1875-1960), καθηγητής της γλωσσολογίας στην *École Normale Supérieure*. – *Pernot*: Hubert P. (1870-1946), γάλλος γλωσσολόγος και νεοελληνιστής. – *τη διατριβή της*: πρόκειται για τη διατριβή της γυναίκας μου: βλ. σχόλ. γρ. της 11.11.1937. – *την ανακοίνωσή της στην Ακαδημία*: η γυναίκα μου είχε τη δυνατότητα να κάνει ανακοινώσεις στην Ακαδημία μέσω του προϊσταμένου της καθηγητή και ακαδημαϊκού N. Εξαρχόπουλου.

4

Παρίσι, 7/1/39

Πολύ αγαπητέ μου Μανόλη,

Σου στέλνω βιαστικά αυτά τα δυο λόγια, για να σου πω ότι πέρασα χτες στο Λογιστήριο της Φιλολογικής Σχολής και στο Λογιστήριο της Ακαδημίας. Είδα τον γραμματέα της Ακαδημίας και τον Διευθυντή του λογιστηρίου. Μούπανε πως ο Πρύτανης υπέγραψε τα πρακτικά της Συνεδρίασης της Επιτροπής πούχε γίνει στο γραφείο του τις 17 Δεκεμβρίου, και τα ενέκρινε. Έδωσε τις διαταγές για να ετοιμάσει το Λογιστήριο τα έγγραφα και την εντολή πληρωμής για σένα. Και χτες ταπόγεμα τα γραφεία της Ακαδημίας μεταβίβασαν την

εντολή πληρωμής στο Λογιστήριο του Πανεπιστημίου, ώστε, από τη Δευτέρα, μπορείς να παρουσιαστείς στο Λογιστήριο, ή το πρωί (μεταξύ 10-12 η ώρα, ή ταπόγεμα μεταξύ 14-16 η ώρα), με ταυτότητα για να πάρεις, τέλος! τα ποσά που σου χρωστούν. Ειδοποίησα κιόλας τα γραφεία πως θα παρουσιαστείς εκ μέρους μου. Αν θέλεις κι αν δε σε πειράζει να περιμένεις ως την Τρίτη, μπορούμε, για την πρώτη φορά, να πάμε μαζί. Είναι κοντά στο γραφείο του Βαντρούς, όπου, νομίζω, σούδειξα. Οπωσδήποτε, την Τρίτη, πριν από το μάθημά μου, θάμαι στη γραμματεία του Πανεπιστημίου στις 4 παρά 1/4, κι αν δεν έχεις περάσει ακόμη, θα πάμε μαζί, και θα σε συστήσω. Μα, αν σε βολεί, μπορείς να πας, και μόνος σου, τη Δευτέρα. Σου ζητώ συγγνώμη που τόσο άργησαν – η διοίκησή μας δε βιάζεται ποτέ! Έγραψα στην Τιτίκα για να την ευχαριστήσω για την ωραία της διατριβή που τη διάβασα με μεγάλο ενδιαφέρον.

Σε λίγο, λοιπόν, Μανόλη μου, κι αν θέλεις, την Τρίτη, μα μην κοπιώσεις να μου απαντήσεις, οπωσδήποτε θάμαι μέσα στη γραμματεία την Τρίτη στις 4 παρά 1/4.

Πάντα, φίλτατέ μου Μανόλη, με πολλή αγάπη κι αφοσίωση,
 Δικός σου,
 Α. Μιραμπέλ

Ο Πρύτανης υπέγραψε· νοείται ότι ο πρύτανης ενέκρινε την ενίσχυση της υποτροφίας μου. – Βαντρούς· βλ. σχόλ. γρ. της 29.10.1938. – διατριβή· βλ. σχόλ. γρ. 11.11.1937.

5

Παρίσι, 8/V/39.

Αγαπητή μου φίλη Τιτίκα,

Μαθαίνω από τον Μανόλη ότι σκοπεύεις να μας έρθεις τον Ιούνιο, δηλαδή πολύ νωρίτερα απ' ότι νομίζαμε. Πολύ χαίρουμαι που θα με προλάβεις στο Παρίσι, και πολύ χαίρεται η Οδέττη να σε γνωρίσει, τώρα σε λίγο. Ελπίζω πως ο Μανόλης θα πετύχει την ανανέωση της υποτροφίας του, και πλήρους, όπως δήποτε θα μείνει και του χρόνου στη Βιβλιοθήκη του Νεοελληνικού Ινστιτούτου, και ελπίζω, εσύ, Τιτίκα, να πετύχεις τη δικιά σου. Τι χαρά να σ' έχουμε στο Παρίσι μας,

και πόσο θα 'θελα να σε συνοδέψουν η Ροδία κ' η Τεμούλα. Αφού θα μείνεις το χειμώνα, πρόσεξε, αγαπητή Τιτίκα, να πάρεις ζεστά και μάλινα φορέματα, γιατί έχουμε κρύα και βροχές όλο το χειμώνα. – Αν δεις τον Ανδριότη, θέλεις, σε παρακαλώ, να του πεις πως έγραφα αμέσως, άμα μου τόπε ο Μανόλης, στον Συντάκτη της Επιθεώρησης των Ελληνικών Σπουδών να του επιστρέψει το χειρόγραφο του άρθρου του για διορθώσεις, χωρίς όμως να χάσει τη σειρά του, και πως θα του το στείλει πάλε έπειτα. Το μόνο που φοβάμαι, είναι μήπως τώρα τυπώνεται, ώστε τότε θα του στείλουν τις δοκιμές. – Με τον Σαντραίν, λέμε να ζητήσουμε από την Εταιρεία των Ελληνικών Σπουδών ένα βραβείο (500 φρ.) για τον Μανόλη για τη διατριβή του, μα μην του γράψεις τίποτα, πρώτα γιατί δεν είμαι σίγουρος αν θα πετύχουμε, έπειτα γιατί θέλουμε να του κάνουμε την έκπληξη. – Βιάσου, τώρα, Τιτίκα μου, να ετοιμαστείς για ταξίδι, και σε περιμένουμε εδώ, πριν να φύγω τον Ιούλιο για την Αθήνα. Σε παρακαλώ να προσφέρεις τα σέβη μου στους γονείς σου. Πολλά φιλικώτατα στη Ροδία και στην Τεμούλα, και σ' εσένα, αγαπητή μου Τιτίκα, σου στέλνω τους καλύτερους μου χαιρετισμούς. Με πολλή φιλία και αγάπη,

δικός σου,
Αντρέας

Η Αικατερίνη Κριαρά κατοικούσε παλαιότερα Αχιλλέως 16, Αθήνα. – *Επιθεώρησης Ελληνικών Σπουδών*: Revue des études grecques. – Σαντραίν: Pierre Chantraine, βλ. σχόλ. γρ. της 21.10.1938. – για τη διατριβή του· η διατριβή μου βραβεύτηκε από την Association pour l'encouragement des études grecques en France με το βραβείο Ζάππα.

6

Παρίσι, 18/V/39

Αγαπητέ μου Μανόλη,

Σε συχαίρουμε, γιατί έχω την ευχαρίστηση να σε ειδοποιήσω πως η επιτροπή της Εταιρείας των Ελληνικών Σπουδών σου απονέμει το βραβείο Ζάππας για τη μελέτη σου, που βιβλιοκρισία θα βγει σ' ένα ερχόμενο τεύχος του Δελτίου. Λίγα είταν τα βραβεία, και μικρά τα ποσά. Αποφασίσαμε να σου δοθεί διπλά το βραβείο (το ποσό είναι

μόνο 300 δρ. το χρόνο)· νομίσαμε πως έπρεπε να σου δοθούν και το φτεινό και το βραβείο του άλλου χρόνου, και θα σου πληρωθούν εδώ 250 φράγκα γαλλικά. Θα σε ειδοποιήσει επίσημα ο ταμίας της Εταιρείας. Στο Φωτιάδη, για το συνολικό του έργο και για τη μετάφρασή του του Συμποσίου δώσαμε μετάλλιο με δίπλωμα. Στα πραχτικά της Εταιρείας, θα δημοσιευτούν δυο αναφορές, μια για σένα, η άλλη για το Φωτιάδη. (Θα βγουν μόνο τον Οχτώβρη). Είδα τον Plassart έστειλε πίσω το άρθρο του Ανδριώτη, και δε θα χάσει τη σειρά του για τη δημοσίεψη. Είπα να του δοθεί η προτερότητα, γιατί έχω ένα άρθρο που θα περιμένει να βγει το δικό του.

Γράφω της Τιτίκας για να της το πω.

Σε λίγο, Μανόλη μου. Και πάντα δικός σου, με μεγάλη φιλία,
Α. Μιραμπέλ

Εταιρείας των Ελληνικών Σπουδών· νοείται η Association pour l'encouragement des études grecques en France. – Ζάππας· Ευαγγέλης Ζ. (1800-1865), εθνικός ευεργέτης, αθλοθέτης του βραβείου Ζάππα. – *Φωτιάδη*· πρόκειται για το Δημήτρη Φωτιάδη (1898-1988), λογοτέχνη και κριτικό, διευθυντή του περιοδικού «Ελληνικά Γράμματα». – τον Plassart· πρόκειται για το γάλλο κλασικό φιλόλογο André Plassart. – του Ανδριώτη· βλ. σχόλ. γρ. της 11.11.1937.

7

[Παρίσι] 1/VI/39

Φίλτατέ μου Μανόλη,

Έγραφα αμέσως στον Chantraine, για να σου ετοιμάσει πιστοποιητικό πως πήρες το βραβείο Ζάππα από την Εταιρεία των Ελληνικών Σπουδών. Θα σου το στείλει κ' εσύ θα το στείλεις όπου πρέπει (ή εδώ στο Υπουργείο, ή μάλλον στη Γαλλική Πρεσβεία της Αθήνας).

Πολύ πολύ χαιρούμαστε που τώρα σε 3 βδομάδες η Τιτίκα μας θάναι δω.

Σιγά σιγά, εμείς ετοιμαζόμαστε για το κουβάλημα. Μα θα μας πεις πότε ακριβώς φτάνει η Τιτίκα, και πού θα μείνετε.

Θα πάω την Τρίτη στις 4 στη Σορβόννη. Έπειτα τελειώνουν τα μαθήματα, κι αρχίζουν οι ξετάσεις.

Βγήκε τέλος η γραμματική μου! Πήρα το πρώτο αντίτυπο. Περιμένω τα πρώτα άλλα, για να σας τα χαρίσω. Την Τρίτη, αν μπορείς.

Πάντα δικός σου, με πολλή αγάπη,
Αντρέας

Chantraine: βλ. σχόλ. γρ. της 21.10.1938. – *Ζάππα*: βλ. σχόλ. γρ. 18.5.1939. – *γραμματική μου*: πρόκειται για το: A. Mirambel, Précis de grammaire élémentaire du grec moderne. Παρίσι, 1939

8

Le 23/9/39

Mes chers amis,

J'ai reçu aujourd'hui même votre lettre du 16, me donnant votre nouvelle résidence. Je vous ai écrit il y a quelques jours, après la carte de Titika. J'ai été bien heureux d'avoir des vos bonnes nouvelles.

Nous avons, comme je vous le disais, quitté Paris, et j'ignore quand nous y retournerons et quand nous nous reverrons. J'avais vu Vendryès avant mon départ. La Sorbonne doit ouvrir, ainsi que tous les Etablissements d'Enseignement supérieur, en Novembre, et à Paris. Il n'est pas question d'une évacuation.

Mais je crois que l'Institut Néohellénique restera fermé. En tous cas, je ne puis évidemment plus m'en occuper maintenant. Je regrette que la question des manuscrits n'ait pas été réglée, mais je n'y puis rien, avant la fin de la guerre... Si vous écrivez à votre famille, dites lui que je pense beaucoup à elle, et dites à Rodia et à Témoula qu'il m'est très difficile actuellement d'écrire à l'étranger, et surtout en langue étrangère. Faites leur toutes mes amitiés. Je songe qu'un jour viendra où nous nous reverrons. Mais vous, vous pouvez m'écrire facilement à l'adresse indiquée ci-dessous et en franchise postale.

A bientôt de vos nouvelles, mes chers amis. Croyez toujours à toute mon affection et à tout mon dévouement.

Votre
A. Mirambel